

Bygdeå kyrka, Västerbottens län.

Viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor.

1314	En kyrka fanns, troligen av trä, vilken var Sveriges nordligaste.	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå universitet.
1496	<p>*Gråstenskyrkan uppfördes med tegelornerade gavelrösten. Kyrkan stod under tak 1496, enligt nyligen gjord dendrokronologiska undersökningar. Ett vapenhus av sten uppfördes i sydväst (huvudingång, ornerad ingång med stavformat tegel, liknande den i Lövånger och Gammelstad, Luleå). Troligen fanns redan under denna tid en korportal i sydost. Sakristia av timmer i nordost. Två små fönster på södra sidan samt ett mindre fönster i öster.</p> <p>Möjlig kalkades kyrkan efter uppförandet, men detta kan också ha skett något senare (vid arkeologisk undersökning 2002 hittades vitgul puts, vilket troligen knackades bort 1756. Även en uppgift från 1747 styrker att kyrkan varit putsad. En omständighet som upptäcktes vid putslagning av kyrkan år 2003, är en murskarv, ca en meter till höger om det mellersta fönstret på södra sidan. Denna skarv undersöktes dock inte ytterligare (foto Vb-museum).</p>	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå univ. Arkeologisk rapport av Susanne Sundström, Vb- museum. Besiktningsprotokoll, Vb läns landskansli. Brev till Kunglig Maj:t. Forskningsarkivet Umeå universitet.
1539	*Valven färdigställdes?, i vart fall pågick byggnadsarbeten detta år. Vid restaurering 1929, konstaterades "...vissa uthuggningar på sidomurarna, för bjälkar, som man nu upptäckt, vill det nästan synas som om åsarna ursprungligen varit lagda över kyrkoskeppet, på vilka trätak varit anbragt, som sedermera utbytts mot valv av tegel".	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå univ. Fahlgren, Karl. 1963. "Bygdeå sockens hist.
(1548)	En förgylld monstrans skänktes till stadskassan.	Fahlgren, Karl. 1963. "Bygdeå sockens hist.
1600-talet	<p>*Stödpelarna på östra gaveln tillkom troligen under denna tid. Den ena pelaren var i behov av lagning 1747.</p> <p>*Tavla föreställande "Frälsaren" med inskription "Jesus filius dei", anskaffad (skall numera förvaras på Skellefteå museum).</p> <p>*Gravhällar tillkom. Henrik von Walthers gravsten, från ca 1690, placerad t h om altaret. Kyrkoherde Burmans gravsten, från ca 1685, placerad mellan altaret och stora gången samt bonden Pehr Ohlsson och hans hustru Elsas gravsten, från ca</p>	Besiktningsprotokoll, Vb läns landskansli. Brev till Kunglig Maj:t. Forskningsarkivet Umeå universitet. Burman,

	1670, placerad mitt i stora gången (efter 1928 placerade på fel ställen). *Bänkskärmar mot koret, med målade trastar, troligen tillkomna under denna tid.	Mattias. D-uppsats 1995. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
1648?	*Tavla med motivet ”Korsfästelsen”, anskaffades, enligt tradition krigsbyte från Prag.	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
1658	*Predikstol skänkt av änkeprostinnan Karin Trast, Bygdeå, till minne av hennes far prästen N. Turdinus. Figurer föreställande Jesus och apostlarna Petrus, Johannes och Paulus.	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
(1674)	*Klockstapel uppförd eller restaurerad?	ATA.
1685	*Ljuskrone anskaffad (den närmast altaret, skänkt av kyrkoherde Lars Burman).	ATA.
1690-talet	*Begravningsvapen (epitafium), efter överstelöjtnant Henrik von Walther, skänkt av kung Karl XI och tillverkad i Stockholm av Precht eller hans verkstad. Detta pågår att den befintliga vapenskölden ansågs för simpel.	ATA.
1713	*Orgel med sex stämmor, skänkt av kyrkoherde Jacob Burman. *Möjligen byggdes läktaren i väster under denna tid ? (läktaren omnämnd vid visitation 1724).	ATA. Visitationshandlingar 1724. Forskningsarkivet, Umeå universitet.
Ca 1724–	*Upptagande av ett litet fönster i väster för ljusinsläpp till läktaren. Planerade åtgärder 1724: *Reparation av golven till vinkällaren, golven i koret och vapenhuset. *(nya) bänkar skulle byggas i kyrksalen och på läktaren. *Ett stenhus skulle uppsättas för att samla de dödas ben. *En materialbod planerades för att rymma tjära, kalk, spadar. *Planerade åtgärder på kyrkans, sakristians och vapenhusets tak (åtgärderna skulle dock genomföras längre fram i tiden).	Visitationshandlingar 1724. Forskningsarkivet, Umeå universitet.

1730	<p>*Valvet putsades (kalkslogs av mästern Strauch, från Vasa). Möjligen renknackades valven vid detta tillfälle och en medeltida måleri förstördes (en målad krans under korvalvets slutsten kunde dock framtas 1929). (*Fönster planerades att upptas mot norr. Ej genomfört).</p>	Burman, Mattias. C-uppsats 1994. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
(1747)	<p>Besiktning. Kyrkan och vapenhusets yttre var i ett ganska förfallet tillstånd. Yttertaken på kyrka och vapenhus bristfälliga. Den timrade sakristian var så förfallen att snö och regn trängde in genom väggar och knutar. Bogårdsmuren nedfallen (av timmer?). Kyrkogården omnämnd som bergig och stenig.</p> <p><u>Interiörens tillstånd.</u> Den östra gavelväggen hade sprickor i båda hörnen, vilka sträckte sig från valvet ned till golvet. Sprickan i norra hörnet uppgavs vara en tum bred. Tegelgolv fanns i gången och i koret, men under bänkarna saknades golv, på så att folk begravdes där. Bänkarna var små och obekväma och hade skadats vid gravöppningarna. Bänkarna på läktaren var även skadade. Altarskranket omnämnt som alldeles ”otjänligt”. Predikstolen beskrevs som gammal och förfallen. Ingen altaruppsättning fanns. Endast en liten ljuskrona fanns i koret. Orgeln var liten och bristfällig.</p>	Besiktningssprotokoll, Vb läns landskansli. Brev till Kunglig Maj:t. Forskningsarkivet Umeå universitet.
(1751)	<p>Besiktning av murgesällen Daniel Hagman, Stockholm. Restaureringsförslag upprättat, vilket blev något mera omfattande 1756.</p>	Besiktningssprotokoll, Vb läns landskansli. Brev till Kunglig Maj:t. Forskningsarkivet Umeå univ.
1756–1757	<p>Restaurering av byggmästare Daniel Hagman, Stockholm (senare Sundsvall).</p> <p>*Rivning av vapenhuset i sydväst. Ingången i väggen, tidigare gestaltad som portal, liknande den i Lövånger, igenmurad och förstörd (formtegel från densamma konstaterades vid arkeologisk undersökning 2002).</p> <p>*Ny sakristia av sten i nordost (8,25 alnar på båda sidor eller 4,90 x 4,90 meter), istället för den gamla av trä. Tegel från det gamla vapenhuset användes.</p> <p>*De tre befintliga fönsterna, två små och trånga fönster i söder samt ett i öster, förstördes. Det sydöstra fönstret gjordes något kortare med hänsyn till (en troligen äldre) korportal på platsen.</p> <p>*Två nya stora fönster upptogs i muren, ett i sydväst där tidigare vapenhusingången funnits, samt ett fönster mitt på norra långväggen.</p> <p>*Huvudingång i väster, upptogs i muren med ornerad portal. Ett litet befintligt fönster (som upptogs ca 1724) omgjordes till</p>	<p>Sockenstämmo protokoll. Kyrkoräkenskaper. Forskningsarkivet, Umeå universitet. Besiktningssprotokoll. Vb-läns landskansli. Brev till Kungl. Maj:t</p>

	<p>rundfönster och integrerades i portalen.</p> <p>*Sidoingång på nordvästra sidan, upptogs i muren (omgjord till fönster 1813).</p> <p>*För att åtgärda sprickorna i muren och valven skulle ett järnband dras runt kyrkan och förslutas med järnankare på gaveln. Bandet skulle gå längst taklisten, som skulle muras upp av tegel (omnämnt i 1751 års restaureringsförslag, utfördes sannolikt).</p> <p>*Den sydöstra stöpelaren lagades troligen (behov av lagning omnämnt 1747).</p> <p>*Ny puts på fasaderna. Den gamla vitgula putsen knackades bort (angavs vara mycket bristfällig 1747). Ny röd puts med kalkbruk blandat med tegel samt vita listverk och rundlar på gavelspetsarna.</p> <p>*Yttertaget planerades att förses med nytt spån (omnämnt 1751, utfördes sannolikt).</p> <p>*Kyrkogården skulle fyllas ut med 1000 lass sand.</p>	
1758–1768	<p>*Vindflöjel, flagga och tupp av bleckslagaren Isak Herman, Röbbäck, 1761 (ersatt ca 1970–1990 av en kopia. De skadade käkdelarna till drakhuvudet bevarat).</p> <p>*Bogårdsmur av sten runt kyrkogården lagd åren 1763–1764. Brädtak planerades på bogårdsmuren samt rappning av densamma, 1765 (en äldre bogårdsmur fanns tidigare, möjligen av timmer?, vilken var i behov av restaurering 1747). Bogårdsporten skulle placeras mitt emot ingången, troligen den idag försvunna nordvästra ingången (omgjort till fönster 1813).</p> <p><u>Invändig restaurering.</u></p> <p>*Bänkinredning av snickaren Olof Forsberg, Umeå samt sockensnickaren Jon Persson, 1758.</p> <p>*Fönsterbågar av snickaren Olof Forsberg, 1758.</p> <p>*Ny kyrkport och dörr till sakristian, 1758</p> <p>*Lås till kyrkdörr och sakristiedörr samt gångjärn till bänkdörrarna av sockensmed Jonas Simonsson, 1758.</p> <p>*Predikstolen kompletterad med pulpet, 1760 och en snidad krans på undersidan, 1766.</p> <p>*Två pyramider och korskrank (gallerverk), fram mot koret, snidad av sockensnickare Johan Boberg (1727–1765), Bygdeå 1761–1762. Samtidigt gjorde han ett klädsåp och ett bord i sakristian och ett ”contoire att lägga mynt uti”.</p> <p>*Altaruppsättning av Johan Boberg, 1765.</p> <p>*Målning och förgyllning av altaruppsatsen och predikstolen av Erik Roström (1734–1774), Umeå 1767.</p> <p>*Altartavla av Erik Roström, 1767, föreställande ”Nattvarden”.</p> <p>*Måleri på korväggen, den s k ”Heliga staden”, av målaren Erik Roström Umeå, 1768.</p>	Burman, Mattias. C- och D-uppsatser om Bygdeå kyrka. Institutionen för konstvetenskap 1994, 1995.

1772	*Ljuskrona anskaffad med 30 pipor och med förgyllt klot.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1776	*Trägolvläggning i sakristian.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1780	*Altarklädnad av karmosinrött sammet med guldgaloner anskaffad.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1785	*Trägolvläggning i kyrksalen, men ej i koret som hade kvar sitt tegel och stengolv (t o m 1852).	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1786	*Läktaren restaurerad av bondebyggmästaren Olof Samuelsson från Flarken.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1788	*Tre nya kyrkstegar av trä.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
(1792)	*Förslag till tornbyggnad av sten i väster, upprättat av byggmästare Jacob Rijf. Ej genomfört.	ATA.
1795	*Utbyte av några söndriga glasrutor. 17 nya rutor insattes.	Kyrko- räkenskaper. Forsknings- arkivet, Umeå universitet.
1790-talet.	*Epitafium över kyrkoherde anskaffat.	ATA.
(1800)	*Ny orgel anskaffad från Abraham Herlin, Stockholm. Orgeln ersatte en äldre från 1713.	ATA.
(1805) e. 1805	*Jacob Rijfs tornritning korrigerad av arkitekt Per Wilhelm Palmroth, vid Överintendentsämbetet. Tornprojektet skrinlades senare, troligen på ekonomiska orsaker. *Epitafium över kyrkoherde anskaffat.	ATA.

1809 e 1809	(*Kyrkklocka stulen av ryssarna? Troligen ej sant, då två stycken äldre klockor omgöts 1815). *Gravsten över rysk officer anskaffad.	ATA.
1813	*Nordvästra ingången omgjord till ett fönster, då 300 tegelstenar anskaffades (ingången är emellertid avbildad på N. J Ekdahls teckning över kyrkan, från 1827, vilket möjligen kan bero på att teckningen var uppgjord efter minnet? Ingången omnämns ej vid 1831 års inventering).	Burman, Mattias. C-uppsats 1994, s. 25f.. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
1815–1816	*Klockstapeln uppfördes av kyrkobyggmästaren Simon Geting (1758–1834), Åbord, Ångermanland. Stapeln målades. Takfall och väggar i den nedre delen var rödfärgad (rödtjära?), mellanpartiet var lejongult. Gesimser och lister vitmålades, ljudluckor svarta (ommalad i ny färgsättning under sent 1800-tal). *Den gamla kyrkklockan smältes ned och två nya klockor beställdes av klockgjutare Gerhard Horner, Stockholm.	Burman, Mattias. C-uppsats 1994, s. 25f.. Inst. för konstvetenskap Umeå universitet.
(1831)	Inventering och beskrivning av kyrkan. Den nordvästra portalen ej omnämnd. Korskrank och pyramider borttagna. Ej känt när dessa inredningsdetaljer bortogs, men pyramiderna omnämns vara i likboden detta år.	ATA. Inventarieförteckning 1831.
1835	*Takreparation. Takspån anskaffat. Osäkert om en helomläggning gjordes. (*Klockstapeln behövde nymålas, skedde 1840). *Kyrkogården behövde utvidgas (kan ha skett först 1867?).	Visitationshandlingar 1835. Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-museum.
1840	*Ommålning av klockstapeln.	Årtalet målat inne i klockstapeln
1852–1854	Restaurering. *Trägolvet i koret, som tidigare var av tegel. De tre gravstenshällarna från 1600-talet ställdes utanför kyrkan (möjligen bortställdes en av gravstenarna, som fanns i mittgången, redan 1785). *Ommålning i kyrkorummet. Med stor sannolikhet överkalkades muralmaleriet på korväggen, ”den heliga staden”. Bänkar, predikstol och läktare vitmålades. *Träskulptur av Kristoffer under predikstolen borttagen, liksom även triumfkrucifixet. Annan 1700-tals inredning, som t ex pyramider och korskrank tycks ha tagits bort före 1831. *Ett enkelt stödben med profilerad överdel tillverkades till predikstolen.	Burman, Mattias. D-uppsats 1995. Inst. för konstvetenskap Umeå universitet.

	<p>*Schablonmåleriet i korvalvet, tillkom troligen under denna tid (överkalkat 1929).</p> <p>*En baldakin över den s k prästbänken framme vid koret, förstördes vid denna tid eller e v tidigare. Spår av denna kunde iakttas under korgolvet vid 1928 års restaurering.</p> <p>*Bakre delen av kvinnoläktaren (norra delen av läktaren) upphöjdes på samma sätt som karlläktaren. (dörren till sakristian skulle förändras så att den ej gick att lyfta bort vid inbrott).</p> <p>(*Reparation av orgeln från år 1800, planerades).</p>	
1867	<p>*Mässhakar som ej ägde antikvariskt värde skulle avskrivas från inventarieförteckningen. ”Brokaden” skulle konserveras.</p> <p>*Ljusarmar som ej behövdes skulle avyttras.</p> <p>(*Kyrkogården planerades att utvidgas och omhägnas).</p>	<p>Visitationshandlingar 1867.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-museum.</p>
1867–1895	<p>*Kyrkogården utvidgad och omhägnad.</p>	<p>Visitationshandlingar 1867, 1895.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-museum.</p>
1885	<p>Restaurering.</p> <p>*Nytt altarbord.</p> <p>*Altarprydnad, kors med mantel, av J. Hedenlöf, Umeå.</p> <p>*Ny altarring.</p> <p>*Ny öppen bänkinredning av Anders Andersson i Bäckfäboda.</p> <p>*Järnkamin med plåtskorsten insattes vid sydväggen och en i sakristian.</p> <p>*Valven kalkstrukna.</p> <p>*Ommålning av fasta inventarier. Predikstolen blev brunmålad med fernissad ekådring och lister i guld. Skulpturerna på predikstolen vitmålad och ljudtakets undersida målades i slät grå färg. Bänkar, läktare, läktartrappor (det fanns två trappor fram till 1960-talet), orgelfasad och altarring ådrades i likhet med predikstolen i brunt och gulbrunt. Korfönsteromfattningen var ”antikmarmorerad” i en grågrön färgton fram till 1929. Denna färgsättning kan emellertid ha tillkommit 1854 eller tidigare.</p>	<p>Burman, Mattias. D-uppsats 1995. Inst. för konstvetenskap Umeå universitet.</p>

Före 1895	<p>*Bårhus uppfört över den s k likkällaren (obs! en likbod omnämnt vid inventering 1831. Likboden avtecknad av Plagemann från ca 1836, avbildad i Bygdeå sockens historia, av Karl Fahlgren).</p> <p>*Många av gravarna inhägnade med planteringar.</p>	<p>Visitationshandlingar 1895.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-mueum.</p>
Efter 1895	<p>*Kamin i sakristian.</p> <p>*Nya takstegar av trä.</p> <p>*Nya delen av kyrkogården skulle planteras med träd. Detta var utfört senast 1901.</p>	<p>Visitationshandlingar 1895.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-mueum.</p>
1897	<p>*Tio dagsverken för arbete på klockstapel.</p>	<p>Kyrkorräkenskaper, Bygdeå.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-mueum.</p>
(1898)	<p>*Orgeln restaurerad.</p>	<p>Kyrkorräkenskaper, Bygdeå.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-mueum.</p>
1899–1900	<p>*Klockstapel reveteras och avfärgas i en laxrosa kulör, i samklang med kyrkans färg (uppgift från Alfred Hjelmerus skrift från 1910). Målningsarbeten sker även. I räkenskaperna upptas 300 Rdr för klockstapelreparation och 52,88 Rdr i murarräkning.</p> <p>*Plåttak lagt på klockstapel.</p>	<p>Kyrkorräkenskaper, Bygdeå.</p> <p>Visitationshandlingar 1901.</p> <p>Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vb-mueum.</p>

(1901)	*Fasaden var i behov av restaurering. Rappningen var till en del bortfallen och ersatt med ny av annan färg.	Visitationshandlingar 1901. Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vbmuseum.
1902–1903	*Ny orgel med 10 stämmor samt ny orgelfasad.	Visitationshandlingar 1906. Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vbmuseum.
Före 1906	*Bogårdsmuren restaurerad på bristfälliga ställen.	Visitationshandlingar 1906. Lindberg, Annika 2001. Byggnadshistorik, förstudie. Vbmuseum.
(före 1928)	*Fasadbättring på några ställen med cement. *Trapplanet vid huvudentrén gjutet med cement.	Burman, Mattias. D-uppsats 1995. Inst. för konstvetenskap Umeå univ.
1928–1929	Restaurering av arkitekt Knut Nordenskjöld (1882–1950), Stockholm. Arbetsledare Otto Isberg (1890–1964), Bygdeå. *Koringången, med en trapphäll av slaggtegel, under det sydöstra fönstret igenmurades och fönstret förlängdes nedåt. Detta p g a att Nordenskjöld trodde att den var upptagen i sen tid. I själva verket hade den troligen ett senmedeltida ursprung (Nordenskjöld lät inmura ett skrin, innehållande tidstypiska föremål). *Upptagande av en ingång till sakristian (det befintliga fönstret omgjordes till ingång). En trappa med steg av granit tillkom. *Fasadlagningar av cement avlägsnades och ersattes med nytt kalkbruk (väl släkt och piskad syrkalk av bästa kvalitet, sand, fri från jord och lera, organiskt material och för kalken skadliga salter ”...De färgstoffer vilka behöva sättas på putsbruket får ej angripas av kalken. Cement får ej blandas i kalkbruket...”. Arbetsbeskrivning av K. Nordenskjöld).	Burman, Mattias. D-uppsats 1995. Inst. för konstvetenskap Umeå universitet.

- *Trappplanet av cement utanför huvudingången, ersattes med en häll av granit från orten.
- *Taket genomgicks och en del trasiga spån utbyttes mot nya. Takkrönet riktades och allt inklusive vind- och takfotsbräder ströks med dalbränd trätjära.
- *Ytterdörren, en s k pardörr skulle restaureras.

Interiör.

- *Trägolvet i salen bröts upp. Golvplankorna restaurerades och i blindbotten lades isolering. Genom denna åtgärd höjdes golvet med 10 cm.
- *Borttagande av trägolvet i koret. En betongplatta göts varpå lades mörkgråa kalkstensplattor. De tre gravstenshällarna, som sedan 1854 stått på kyrkogården (uppställda mot kyrkväggen, enligt visitation 1916), lades in i korgolvet, men ej på rätt platser (se 1600-talet). Kyrkoherde Burmans gravsten lades t v om altaret. Gravstenen efter bonden Pehr ohlsson och hustru Elsa lades t h om altaret. Överstelöjtnant von Walters gravsten lades framför altaret. Korgolvet höjdes efter åtgärderna med två låga steg över golvet i salen.
- *I sakristian bröts golvet upp. Ett bjälklag göts av betong, varefter lades nytt trägolv. En restaurering av sakristians källare var planerad, men blev ej av utan göts igen.
- *Nederdelen av korfönsteromfattningen (altaruppsättningen), togs bort, vilket var ännu ett misstag av Nordenskjöld, då han ansåg att den var i ett annat utförande än den övre delen och var tillskarvad 1885. Av allt att döma var detta ett löst antagande. En ny nederdel med nytt utseende (insvängd, avslutad med blomma), ritades av honom (en del av den gamla inramningen finns dock bevarad i klockstapeln).
- *Snidade pyramider (obelisker), på vardera sida mittgången, ritade av Nordenskjöld och utförda av familjen Wretling, Umeå.
- *Altarringen gjordes ca 10 cm lägre och dess överdel försågs med stoppning, något som inte fanns tidigare.
- *Träkorset med manteln borttogs från altaret och istället placerades ett litet krucifix från 1600-talet, med elfbensdetaljer.
- *Dopfont av trä av David Wretling, Umeå. Dopskål av mässing med liknande gestaltning som den i Skellefteå stadskyrka.
- *Nummertavlor, ritade av Nordenskjöld, snidade av Emil Sandberg, Umeå.
- *Korbänkarna från 16-1700-talet restaurerade, en bänkrad borttogs på vardera sida.
- *Ny sluten bänkinredning, byggd med material från de gamla bänkarna (från 1885?). Emellertid hade en del av de gamla bänkdörrarna från 1758 bevarats. Dessa skulle genom pålimning breddas efter de nya kraven med ökat bänkvstånd. Ryggarna fick även ökad lutning. Antagligen nytillverkades en

	<p>stor del av bänkdörrarna, i överensstämmelse med de dörrar som fanns bevarade. På läktaren gjordes helt nya bänkar med raka gavlar, utan dörrar.</p> <p>*Samtliga fönster restaurerades med insättande av nya innerbågar och nytt glas. Ytterbågarna med blyspröjs behölls med de gamla glasen.</p> <p>*Eventuellt omlades några av solbänkarnas plåtar.</p> <p>*Korfönster med motiv ur passionshistorien, ritat av konstnären Gunnar Torhamn (utfört av glasmålerifirman N. P. Ringström, Stockholm).</p> <p>*Dörren till sakristian omgjordes helt. Den tycks ha varit gestaltad som en pardörr, enligt uppmättningsritning, med speglar och profilerade spegellister. Dörrbladen tycks ha fogats samman, speglarna borttogs och förseddes med kopparplåt. Dörrens insida förseddes med speglar och spegellisterna fick helfranska profiler. I sakristian tillkom dessutom en ny ytterdörr och en vindfångsdörr med överljusfönster.</p> <p>*Altarbord snidat och placerat i sakristians västra vägg</p> <p>*Orgelverk från Åkerman & Lund med 16 stämmor, insatt i den gamla orgelfasaden från 1903.</p> <p>*Framtagande av äldre måleri, av konstnären Yngve Lundström, Stockholm. Måleriet på korväggen från 1768, den så kallade "Heliga staden" togs fram. Då måleriet till vänster om korfönstret var förstört, kompletterades "Staden", även där av Lundström för att få en helhetsverkan. Nedre partier nymålades nedåt på gavlarna så att en lämplig avslutning saknades. De nymålade partierna målades med "skrapningar" för att markera deras senare datum. Lundström återfann även konturer i grått och svart efter en draperimålning vid korfönstrets högra sida. Denna målning täckte så liten bit av väggen, så den överkalkades för att inte störa övrigt måleri. En målad krans med bladteckning kring korvalvets slutsten togs fram (troligen målade på 1500-talet, vilket gör det troligt att fler medeltida målningar funnits. Dessa förstördes sannolikt vid kalkslagningen 1730). I övrigt återfanns inget måleri, så hela valvet vitkalkades. Därmed försvann det målade schablonmåleriet från valvkapporna, troligen tillkomna under 1800-talet). På bänkskärmar, fram mot koret, framskrapades stora dekorativa fåglar (trastar, vilka förekommer i sockenvapnet. Måleriet är antingen från 1600-talet eller 1760-talet?). Lundström tog fram originalfärgskalan i mörk blågrönt samt målade detaljer i rött, svart, gult och guld. På ljudtaket togs stjärnor och molnformationer fram på predikstolen. Predikstolens figurer förgylldes, då Lundström inte kunde konstatera några äldre färglager under. Marmoreringen på altaruppsättningen borttogs och under detta lager framtoggs en blågrön färgton. Den nytillkomna nederdelen målades i överensstämmelse med denna ton. På läktarbarriären hittades under senare färglager, från 1854 och 1885, en grågrön nyans som överensstämde med korbänkarnas färg.</p>	
--	---	--

	<p>*Rengöring och konservering av von Walters epitafium och altartavlan "Kristus på korset". Altartavlan "Nattvarden" förminskades då den ansågs ha skarvats till för att fylla ett visst utrymme (enligt äldre foto från ATA är skarven förvisso synlig).</p> <p>*Vedkaminerna borttogs. Nytt värmesystem med centraluppvärmning. Radiatorer placerade i nischer i väggarna, täckta med järngaller. Bänkelement tillkom även.</p> <p>*Elektriskt ljus, elcentral placerad under läktartrappan.</p> <p>*Restaurering av ljuskronorna av Nils M. Lövgrens konstsmedja, Ursviken. Nya lampetter anskaffade därifrån, ritade av Nordenskjöld.</p>	
1936	<p>*Utvändig ommålning av bårhuset. Invändigt fattades ännu målning.</p> <p>*Bogårdsmuren av sten hade fullföljts runt hela kyrkogården (vid visitation 1931 nämns att kyrkogården omgavs delvis av bogård av sten, men i övrigt med järnstaket).</p>	Viitationshandling 1936. Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1937	*Planering av kyrkogården samt upptagande av gångar, skulle ske enligt godkänt förslag från 1934.	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
(1938)	*Restaureringsförslag till klockstapeln, av arkitekt Knut Nordenskjöld. Restaurerad först 1949–1950.	ATA.
1938–1939	*Stuprör av koppar, hängrännor av trä, tillverkade av plåtslagare/ smed Nils Asplund, Bygdeå.	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
(1942)	*Tegelblinderingar på östra gaveln uppmärksammades p g a den rådande väderleken. Visitator ville undersöka möjligheten att i framtiden blottlägga dessa.	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1949–1950	<p>Klockstapeln restaureras, men vissa ändringar görs på Nordenskjölds restaureringsprogram, från 1938. Ingången behölls oförändrad.</p> <p>*Nedre takfall omläggs. Luckor och vattenrännor av trä skulle nyttillverkas. Putsytorna på sockel skulle överses och strykas två gånger med kalkfärg. Plåttaken skulle tas bort. Lockpanelen under, skulle beklädas med papp och handkluken</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.

	<p>spån av kärnfuru. Korset skulle kläs med koppar (av plåtslagare/ smed Nils Asplund, Bygdeå).</p> <p>*Övre takfall lagt med handkluven spån.</p> <p>*Ommålning av klockstapeln. En noggrann färgdokumentation gjordes och kulörerna nymålades. Takfallen och väggar på nedre delen beströks med tjärblandad rödfärg. Dörrens omfattning rödmålad. Dörr och luckor målades svart. Hörnlistor och gesimser vitmålades. Mellanpartiet (klockvåning) målat lejongult. Slamfärg eller s k patentfärg skulle användas.</p>	
Efter 1950	*Kyrkogården utvidgad, efter förslag från länsarkitektkontoret, från 1950.	ATA.
1957	*Tjärning av takfallen på kyrkan. 1400 liter tjära tycks ha använts (7 tunnor á 200 liter).	ATA.
1950-talet	*Järnstaket mellan övre och nedre kyrkogården, av plåtslagare/ smed Nils Asplund, Bygdeå.	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.
1965–1966	<p>Restaurering, Bengt Lidström, VAB, Umeå. Arbetsbeskrivning upprättad 1963.</p> <p>*Träskulptur av Kristoffer (kan även vara Aron som hållit i en stav?), återbördades till kyrkan, från Museet i Umeå. Den var snidad på 1500-talet och var menad som postament till predikstol. Denna funktion återfick skulpturen till 1658 års predikstol.</p> <p>*Rengöring och sedan kalkning av valv och väggar (5–6 tunna strykningar med pensel. Ljusare kalkfärgs nyans än tidigare). Konservering av Albert Eriksson, Arlöv.</p> <p>*I arbetsbeskrivning skriver Bengt Lidström, att uppmärksamhet skulle ägnas åt sprickan mellan södra korväggen och valvbågen (den hade ökat med 15 mm sedan 1928, enligt Otto Isbergs observation).</p> <p>*Rengöring av korväggens måleri, den s k ”Heliga staden” (konservator Albert Eriksson).</p> <p>*Borttagande av tre bänkrader under läktaren. Borttagande av ena läktartrappan. Kyrkorummet kortas därmed 1,5 meter. Läktarunderbyggnad med brudkammare och elcentral på södra sidan och toalett och städskrubba på den norra sidan. Ett större utrymme skapades vid entrén.</p> <p>*Restaurering av fönstersnickeri. En del bågunderstycken var murkna och byttes.</p> <p>*Bänkbelysning.</p> <p>*Ny färgsättning i ljusare grå toner, av bänkar och altarring, istället för den befintliga mörkblå färgen. Bänkfasaderna</p>	ATA. Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.

	<p>(bänkgavlarna?) fick en ny mera tilltalande dekor.</p> <ul style="list-style-type: none"> *Konservering av måleri (Albert Eriksson). Rengöring av tavlor och ljuskronor. Epitafiet konserverat. *Korset med manteln togs bort från kyrkorummet. *Altaret fick en mindre utrymmeskrävande utformning. *Altarringen försedd med ny stoppning och ny klädsel. *Strålkastare monterad ovanför altaret, osynlig från kyrkorummet. *Vatten och avlopp indraget i kyrkan. *Åskledare. *Fyra silverljusstakar till altaret. *Ny altarbrun. 	
1960-talet	*Nya takstegar av trä. De gamla takstegarna bevarade i klockstapeln (troligen från 1895).	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1971	*Nytt orgelverk anskaffat med 20 stämmor, vilken insattes i den gamla orgelfasaden. Enstaka stämmor från gamla orgeln behölls.	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1975	<ul style="list-style-type: none"> *Komplettering av trasiga spån på kyrkan och klockstapeln. *Reparation och tjärning av klockstapelns bräddtak på nedre takfallen (det undre bräddlagret uppfattas som äldre). Man planerade att ersätta taken helt eller delvis med nytt obehandlat virke av samma dimensioner och utförande samt stryka taket med trätjära. Istället lades papp och nya tryckimpregnerade bräder utanpå, vilket var emot RAÄ:s rekommendationer. *Yttertrappan till klockstapeln, förseddes med bruna tryckimpregnerade bräder. *Tjärning av takfallen på kyrkan och klockstapeln. Trätjära från Finland. Södra sidan fordrade två strykningar. *Kyrkogårdens gräsgrasmattor fylldes upp med matjord. 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1977	<p>Uppstädning i klockstapeln. I en golvlös del hittades ett Kristushuvud och sedan en tillhörande kropp. En kistplåt från 1700-talet hittades även (tillhörande prästen Norins kista). Sådana plåtar borttogs i samband med gravsättningen (Idag finns en inhägnad runt Norins och hans svärsons grav. Ursprungligen var detta kyrkogårdens enda gravkammare, placerad nära östfasaden. Gravkammaren har igenfyllts under senare tid vid flera tillfällen eftersom jorden ständigt sjunker undan).</p> <p>I klockstapeln förvaras även: Nederdelen av korfönsteromfattningen, som borttogs 1929.</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.

	<p>*Skampallen eller botbänken. *Gamla kordörren. *Ett skåp som stått i sakristian (enligt Egil Johansson, möjligen till förvaring av husförhörböcker. Avståndet mellan hyllorna talar för detta). *En stor kista med tre lås och två myntinkast. *Nummertavlor och gamla altarkorset *En pinjekotte som suttit på predikstolen (från 1929?)</p>	
1980	<p>*Utvidgning av kyrkogården (Scandiaconsult, Umeå). Anläggning med terrängtrappa, fontän och staket m m. *Uppförande av förrådsbyggnad på kyrkogården.</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.
(1980)	<p>*Om- och tillbyggnad av församlingshemmet (arkitekt Torkel Sjöström, Umeå, inredningsarkitekt Ragnar Lundberg, Skellefteå. Nya lokaler för kyrkokassan. Nya lokaler för kyrkogårdsarbetarna. Handikapptoalett m m.</p>	ATA.
1982	<p>*Den norra bogårdsportens västra pelare, plockades ned och flyttades en meter väster ut, för att rymma genomfart av personbil. Putsning och avfärgning med kalbruk och kalkfärg samt tjärstrykning av pelartaken föreskrevs.</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.
1984	<p>*Uppsättande av skyddsräcke på läktarbarriären, så att höjden ökades från 70 till 90 cm.</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.
(1985)	<p>*Förslag till ommålning av klockstapeln i en rosa färg, i ton med kyrkan. Ej godkänt av RAÄ.</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.
1986	<p>*Ommålning av klockstapeln. Färgvalet gjordes i samråd med biträdande länsarkitekt Teglund, som önskade att "ursprungliga" kulörer skulle återställas. Förebilden var klockstapelns färgsättning på en oljemålning som finns i prästgården (av komminister Saedén från 1920-talet). Klockstapeln blev därmed rosafärgad och skulle målas med linoljefärg (en annan färgtyp användes dock). Församlingen missade att söka tillstånd hos RAÄ. Om detta hade gjorts hade troligen en noggrannare efterforskning angående ursprungskulörerna framkommit och krävts (den ursprungliga färgsättningen hade tagits fram redan 1950). (*Asfaltering av grus och entréytor planerades. Tillstånd beviljat, men genomfördes lyckligtvis inte).</p>	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-museum.

1992	<p>Underhållsarbeten.</p> <ul style="list-style-type: none"> *Putsskador lagade på portalen vid entrén. Nytt avrinningsbleck från krön uppsatt (järn eller blyplåt skulle användas). *Borttagande av bakre bänkrader för ett s k kyrktorg med bokbord och lekutrymme. Bänkdörrarna behölls. *Kapphylla i brudkammaren uppsattes. Blå oljelasyrmålning utförs i brudkammaren *Rengöring av kyrkan invändigt (ingen kalkning skulle ske invändigt p g a att kontrasten mot kalkmåleriet på korväggen skulle bli alltför stor). Konservator Per Mattsson, Gävle. *Målning av fönster. Fönsterna nedtogs för målning in. Och utvändigt. Ett stort antal glas byttes. *Konservering av predikstolen, altaret, fondväggen och begravningsvapnet (konservator Per Mattsson, Gävle). *Borttagande av bänkbelysningen. *Nytt skrudskåp för textilier av snickaren Uno Isberg, Bygdeå. *Målning och lackning av bänkarna. *Uppsättande av små vitmålade högtalare i kyrkorummet. *Utrymningsväg från läktare ordnat. *Takarmatur kompletterad med halogenbelysning (från EKAB). *Isolering av takvalv med mineralull. *Ny vattenledning drogs till kyrkan. *Utvändig målning av likboden. 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1990-talet	<ul style="list-style-type: none"> *Solur av sten lagt vid kyrkans sydvästra sida. Den uppstickande stenen i dess närhet skall ha varit en gammal hörnsten till vapenhuset (uppgift från fabriker Uno Isberg, Bygdeå). 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
1999–2000	<ul style="list-style-type: none"> *Altarbordet, från 1966 framflyttat, utan tillstånd. 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
2001	<ul style="list-style-type: none"> *Stegpinnarna till takstegarna, från 1960-talet byttes. 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-mueum.
2002	<ul style="list-style-type: none"> *Hel takomläggning med nytt spån. Det gamla spånet hade hållit i ca 150–170 år. *Tjärning av taket. *Putslagningar. *Dränering närmast kyrkan. 	Lindberg, Annika 2001. Byggnads-historik, förstudie. Vb-

	<p>*Arkeologisk undersökning av grunden på östra sidan. Försök till fastställande av vapenhusets sträckning. Ingen grund påträffad, men öppning i muren konstaterad samt formtegel till portal mellan vapenhus och kyrkorum, hittades.</p> <p>*Ommålning av klockstapeln. Den ursprungliga färgsättningen i lejongult och vitt, återskapades. En färgsättning som stapeln hade 1950–1986 och fastställdes som ursprunglig 1950.</p> <p><u>Stöld i kyrkan.</u> Altartavla med motivet ”Nattvarden”, av målaren Erik Roström, Umeå, från 1768 stulen. Träreplier på predikstolen från 1600-talet stulna (föreställande Jesus och apostlarna Petrus, Johannes och Paulus). Timglas från 1700-talet på predikstol stulen. Dopskål från 1929 stulen. Krucifix med elfenbensdetaljer från 1600-talet stulen.</p>	<p>museum. Arkeologisk rapport av Susanne Sundström, Vb- museum.</p>
2003	<p>*Medeltida skulpturer, som Nysätra kyrka haft åtminstone sedan 1830, återbördade till Bygdeå kyrka.</p>	
2003/2004	<p>*Ommålning av fasader. *Droppskydd för hängrännor. *Förbättring av dränering runt kyrka. *Lagning av putsskador på brogavel till sakristia.</p>	